

УДК 37.013.42

В. В. КОСТИНА

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧНІВ

У статті проаналізовано досвід організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів. Узагальнення результатів наукових досліджень в галузі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної діяльності у різних соціальних інституціях дали змогу визначити її суть та особливості. Систематизовано науково-методичне забезпечення для організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів в умовах професійно спрямованого освітнього простору.

Ключові слова: соціальний педагог, соціальний працівник, профілактика дезадаптації учнів, особливості професійної підготовки.

Кризові явища у суспільстві зумовили появу великої кількості осіб, що є непристосованими до умов сучасного життя. Особливо вразливими категоріями є діти та молодь, тому професійна підготовка фахівців, до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях є важливим завданням професійної освіти. У зв'язку зі змінами, що відбулися у всіх сферах життя суспільства, процес підготовки фахівців у сучасних умовах теж потребує врахування новітніх тенденцій. Серед основних завдань освіти у Законі України "Про вищу освіту" визначено необхідність "забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності", а також "створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їх здібностей і талантів" [15, с. 2]. Це зумовлює потребу у визначенні суті та особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях та розробці методичного забезпечення, яке створить умови для підвищення рівня їх компетентності та набуття певної кваліфікації у зазначеному напрямі.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців до соціальної та соціально-педагогічної роботи з профілактики дезадаптації учнів показав, що вивчено такі її аспекти: теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників (О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін.); питання підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями з девіантною поведінкою (С. Архі-

пова, І. Козубовська, Г. Майборода, Р. Новгородський, В. Поліщук, О. Тютюнник, О. Чусова та ін.); особливості підготовки майбутніх педагогів та соціальних педагогів до профілактичної роботи з дітьми у сім'ї (І. Галатир, І. Манохіна, В. Приходько, Л. Шпальчак та ін.); специфіка підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів з особливими потребами (Т. Мальцева, С. Нетьосов, О. Рассказова, П. Скляр та ін.). Разом з тим, проблема визначення особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях є недостатньо розробленою, що зумовило необхідність її вивчення.

Мета статті – визначити особливості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, а також відібрати засоби для розробки науково-методичного забезпечення процесу їх професійної підготовки.

Аналіз наукової літератури та практики з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців до профілактичної діяльності показав, що дослідники відзначають необхідність здійснення їх різнобічної, комплексної підготовки. Так, Л. Міщик зазначає, що система підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної діяльності повинна мати “комплексний характер та будуватися на основі таких принципів: індивідуального підходу; єдності теорії й практики; добровільної участі; поступового включення учасників у профілактичну діяльність; послідовності; динамічності; поліфункціональності; співробітництва” [10, с. 76].

Враховуючи різноспрямованість роботи працівників соціальної сфери, пов'язану з вирішенням специфічних соціальних проблем клієнтів, у професійній підготовці фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів необхідно виокремлювати певні особливості, що пов'язані з типом соціальної інституції, де вона здійснюється, віковою та соціальною категорією, з якою проводиться робота, ступенем включеності учня у проблему тощо. Тому для ефективної діяльності щодо профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях суспільства важливою є підготовка майбутніх фахівців до роботи в різних соціокультурних осередках та взаємодії на різних суспільних рівнях.

Оскільки ми розглядаємо профілактику дезадаптації учнів як комплексну діяльність фахівців соціальної сфери, що забезпечує запобігання появи причин та умов, які можуть сприяти розвитку в учнів особистісних рис та характеристик, що знижують їх адаптаційний потенціал та можливості позитивного пристосування до умов певного соціального інституту, то процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів повинен забезпечити формування їх готовності до специфічних видів діяльності шляхом засвоєння традиційних та інноваційних моделей соціально-педагогічної та соціальної роботи в сім'ї, закладах освіти та виховання, соціальних інституціях, що надають додат-

кові соціальні послуги дітям та молоді на рівні громади з метою визначення ефективних чинників соціально-виховного середовища для учнів.

Особливого значення у сучасних умовах набувають різні форми соціальної допомоги та інноваційних послуг сім'ї: робота соціального гувернера, соціально-педагогічний супровід сімей “групи ризику”, соціальні послуги сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах тощо. Аналіз наукової літератури показав, що дослідниками розроблено різні інноваційні моделі підготовки фахівців до здійснення соціальної та соціально-педагогічної діяльності з сім'єю. Так, О. Шароватова теоретично обґрунтовано та експериментально апробовано систему підготовки соціальних педагогів до гувернерської діяльності [22, с. 11], розроблено програму та навчально-методичне забезпечення професійно орієнтованого курсу “Технології роботи соціального гувернера”.

Специфічність професійної профілактичної соціальної роботи з різними типами сімей “групи ризику” потребує врахування цих особливостей у процесі їх підготовки. І. Махоніною розроблено технологію формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування [9]. І. Галатир визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з соціальними сиротами: коригування мети та змісту професійно-педагогічної підготовки студентів на основі максимального урахування особливостей клієнтів соціально-педагогічної роботи; залучення студентів до колективного обговорення професійних проблем у напрямі професійної спеціалізації, складених на матеріалі реальних життєвих ситуацій; активне використання вправ професійної спрямованості, потенціалу педагогічної практики і самостійної роботи; розвиток у студентів рефлексивного ставлення до роботи у певному професійному напрямі) [3].

Л. Міщик доводить, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики соціального сирітства буде успішною, якщо: розглядати превентивну діяльність як комплекс психолого-педагогічних, соціальних, медичних і правових умов; у процесі підготовки реалізуються міждисциплінарні зв'язки, спрямовані на інтеграцію загальнопрофесійних і спеціально-професійних знань, навичок корекційно-профілактичної роботи з дітьми-соціальними сиротами [10]. Дослідниця виділяє такі компоненти технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи [10, с. 76–77]: ціннісно-орієнтаційний; змістовний; технологічно-процесуальний; діагностично-результативний.

Ж. Петрочко розроблено концепцію соціально-педагогічного забезпечення прав дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах та загальну технологію соціально-педагогічного забезпечення прав дітей, що містить соціально-середовищний і змістово-процесуальний блоки й діагностично-прогностичний, проектувальний, діяльнісно-реалізаційний, результативно-оцінювальний етапи [12, с. 8]. Дослідницею розроблено навчаль-

но-методичні комплекси до навчальних дисциплін “Основи соціально-правового захисту особистості”, “Оцінка потреб дитини та її сім’ї”, “Створення та соціальний супровід прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу”, елементи яких можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації дітей з сімей групи ризику.

Л. Шпальчак розроблено модель підготовки майбутніх соціальних педагогів до психолого-педагогічного супроводу дистантних сімей, що передбачає реалізацію чотирьох модулів [23, с. 11]: цільового; взаємодії, змістовного, технологічного. Автором розроблено технологію та організаційно-змістове забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до відповідного виду діяльності [23, с. 12]: навчальний курс “Соціальний супровід сім’ї”, спецкурс “Соціальний психолого-педагогічний супровід дистантних сімей”, додаткове забезпечення для предметів “Соціально-педагогічна діяльність з неповною сім’єю”, “Особливості роботи з сім’ями трудових мігрантів”, “Основи родинного виховання”, “Практика індивідуального консультування в сім’ї”, завдання різних видів практик, напрями науково-дослідницької та позааудиторної роботи студентів.

В. Приходько розроблено педагогічні засади, визначено структурні та функціональні компоненти технології особистісно орієнтованої підготовки майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей, а також засоби для її моніторингу. Автором представлено систему формування професійної готовності майбутніх педагогів до здійснення превентивної діяльності. Дослідник визначає такі чинники превентивно-педагогічної компетентності вчителя [14, с. 85–86]: 1) когнітивно-педагогічний (обізнаність із формами і методами превентивної роботи з неблагополучними сім’ями); 2) констуктивно-виховний (планування прогнозування, програмування, організація превентивної роботи з неблагополучними сім’ями); 3) комунікативний (уміння спілкуватися з неблагополучними сім’ями); 4) організаційно-регулятивний (уміння оцінювати та регулювати попереджувально-педагогічний аспект превентивної діяльності); 5) операційний (комплекс умінь і навичок, які забезпечують успішність здійснення превентивної функції). Ознайомлення майбутніх фахівців соціальної сфери з системою превентивної роботи з учнями з неблагополучних сімей, а також чинниками превентивно-педагогічної компетентності вчителя, розробленими автором, дадуть змогу підвищити рівень їх професійної готовності до профілактики дезадаптації у дітей із неблагополучних сімей.

І. Трубавіною обґрунтовано родинноцентричний підхід, розроблено методичні основи та систему соціально-педагогічної роботи з сім’єю для центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді. Одним із важливих компонентів у системі соціальної роботи з сім’єю з метою її розвитку автор визначає соціально-педагогічну профілактику [19, с. 22–23].

Отже, врахування ідей І. Галатир [3], М. Махоніної [9], Л. Міщик [10], Ж. Петрочко [12], В. Приходько [14], І. Трубавіної [19], О. Шарова-

тової [22] та Л. Шпальчак [23] у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів сприятиме формуванню їх мотиваційної, когнітивної, особистісної та практичної готовності до роботи з дітьми з різних типів сімей.

Роль закладів освіти та виховання в профілактичній роботі з дітьми та молоддю є однією з визначальних. У ст. 5 Закону України “Про загальну середню освіту” важливими завданнями, які повинна реалізувати школа, визначено такі: “підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності, виховання свідомого ставлення до власного здоров’я та здоров’я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування ...засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров’я учнів” [16, с. 1]. Фахівцями, які мають здійснювати в школі цю роботу, є працівники психологічної служби школи (соціальні педагоги, практичні психологи), а також учителі біології, права та фізичної культури, що здійснюють освітньо-виховну діяльність з профілактики поширення в середовищі закладів освіти та виховання різноманітних залежностей, конфліктної, агресивної та протиправної поведінки учнів, які призводять до їх шкільної та середовищної дезадаптації.

Важливим напрямом профілактичної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів дослідники (С. Архипова, В. Поліщук, Н. Пихтіна, Р. Новгородський та ін.) визначають підготовку майбутніх фахівців до профілактики вживання наркогенних засобів. Так, С. Архипова пропонує в якості ефективних способів підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді використовувати такі активні методи групової роботи [1, с. 5–8]: групові дискусії, мозковий штурм, комунікативно-корекційний тренінг, ситуаційні рольові і ділові ігри, фокус-групи, наради, психодрама та ін. Вважаємо, що ознайомлення майбутніх фахівців соціальної сфери з пропонованими автором методами активної групової роботи з профілактики адиктивної поведінки учнів забезпечить підвищення їх професійної готовності до здійснення профілактики девіантної поведінки учнів у різних соціальних осередках.

Сучасні дослідники визначають, що успішній підготовці студентів до профілактичної роботи з дітьми та молоддю з девіантною поведінкою сприяє вивчення ними низки курсів і спецкурсів, де вони отримують ґрунтовні теоретичні знання з теорії дитячої девіантології (знайомляться з основними поняттями “важковиховувані діти”, “педагогічно занедбані діти”, “діти групи ризику”, різними класифікаціями цих дітей, що запропоновано українськими та зарубіжними вченими [5]. Автори зазначають, що такі діти мають ризики у навчанні, поведінці, відносинах, а також послаблення у здоров’ї через соціально-спадкові та генетичні причини [5, с. 92–93]. Особливо важливими у підготовці майбутніх фахівців дослідники вважають їх ознайомлення з основами психодіагностичної, психокорекційної та психотерапевтичної діяльності як підґрунтя для здійснення профілактичної та корекційної роботи серед дітей та молоді з девіантною поведінкою [5,

с. 95–96]. Погоджуємося з необхідністю опанування майбутніми фахівцями соціальної сфери основ психодіагностичної, психокорекційної та психотерапевтичної діяльності з метою підсилення їх психологічної готовності до роботи з вразливим контингентом.

В. Поліщук доводить необхідність формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи щодо вживання наркогенних засобів неповнолітніми, яка “є синтезом професійних знань і вмінь, індивідуального стилю професійної діяльності, інноваційного, творчого підходу до роботи, педагогічної рефлексії” [13, с. 185]. Дослідниця зазначає, що “фахівець, який працює із зазначеною категорією клієнтів, повинен мати сформовану власну позицію щодо вживання наркогенних речовин, уміти чітко розмежувати в проблемі наркогенних uzалежнень юридичні, медичні, психологічні, соціальні та соціально-педагогічні аспекти”. Автор аналізує можливості різних методик у роботі з наркозалежними та визначає такі особливості підготовки майбутніх фахівців у Тернопільському державному педагогічному університеті [13, с. 190]: тісний зв’язок теорії з практикою; цілеспрямований та превентивний характер роботи соціального педагога у зазначеному напрямі; необхідність здійснення індивідуально-особистісного підходу до наркогенно залежних підлітків. Вважаємо необхідним у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики дезадаптації учнів їх ознайомлення з вищезазначеними принципами, методами роботи з наркозалежними клієнтами, а також врахування особливостей підготовки майбутніх фахівців до зазначеного виду професійної діяльності.

Аналіз досліджень М. Лукашевича дає змогу стверджувати, що для ефективної роботи з клієнтами щодо профілактики адиктивної поведінки соціальним працівникам необхідно володіти індивідуально орієнтованими технологіями соціальної роботи, що зумовлює необхідність розробки моделі індивідуально орієнтованої підготовки соціальних працівників в сукупності з системою освітньо-виховних соціальних технологій, яка ґрунтується на адаптивно-розвивальній концепції професійної орієнтації та професійного визначення людини [6]. Автор стверджує, що розроблена модель підготовки соціальних працівників реалізовується через відповідні соціальні технології-практикуми, які дають змогу на основі визначення соціального типу особистості, виявлення її сильних та слабких сторін більш чітко здійснювати відбір та професійну орієнтацію та подальшу спеціалізацію абітурієнтів у соціальній роботі, а також їх самостійне професійне самовизначення та самореалізацію. Вважаємо, що використання запропонованої автором моделі підготовки дає змогу чітко визначити можливості та схильність майбутніх фахівців та забезпечить оптимальний вибір їх професійної спрямованості з початкових етапів навчання у ВНЗ та сприятиме раціональному використанню ресурсів у процесі навчання.

І. Сидорчук підготовку майбутніх соціальних педагогів до профілактики зловживання дітьми психоактивних речовин визначає як цілеспрямо-

ваний спеціально організований процес прищеплення студентам інтересу та бажання займатися превентивною діяльністю, формування професійної обізнаності, відповідних умінь, навичок, базових компетентностей у зазначеній сфері, сприяння самовдосконаленню майбутніх фахівців шляхом розвитку психологічних та індивідуальних властивостей, необхідних у соціально-професійній поведінці, покликаний забезпечити в подальшому успішність професійної профілактичної антинаркотичної діяльності [17, с. 72–73].

На основі узагальнення результатів наукових досліджень з проблеми профілактики адикцій дійшли висновку, що у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики дезадаптації учнів велику увагу треба приділяти не тільки вивченню суті та змісту профілактичної діяльності взагалі, а й визначенню її особливостей при роботі з дитячою та молодіжною аудиторією. Так, аналіз досліджень Г. Майбороди дає змогу стверджувати про необхідність підготовки майбутніх соціальних педагогів до діагностування причин дезадаптації в учнів. Автор виокремлює такі важливі методики, якими повинні володіти майбутні фахівці [7, с. 125–126]: діагностики особистості; діагностики сім'ї; діагностики підліткових і юнацьких груп; діагностики мікросоціуму. Г. Майборода зазначає, що у процесі професійної підготовки майбутні фахівці повинні оволодіти ґрунтовними знаннями з означеної проблематики, а також сформувати практичні вміння та навички, засвоївши методи проведення діагностичного дослідження та методи аналізу діагностичної інформації. Цілком поділяємо ідеї автора та вважаємо потрібним ознайомлення майбутніх фахівців соціальної сфери, що здійснюватимуть профілактику дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, з вищезазначеним діагностичним інструментарієм, який дасть їм змогу чітко визначити проблеми в учнів на різних рівнях (особистісному, сім'ї, оточення у групі однолітків чи колективі певної соціальної установи тощо).

Аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактичної роботи в закладах освіти дав змогу визначити певні теоретичні та практичні напрацювання в означеному напрямі. Так, Н. Синюк розроблено та апробовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх фахівців до профілактики адиктивної поведінки учнів у загальноосвітніх навчальних закладах [18]. Автором запропоновано такі концептуальні ідеї: системність, парціальність, когнітивна та соціокультурна адекватність, випереджальне навчання студентів. Вважаємо за потрібне врахування розроблених автором елементів моделі у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики дезадаптації учнів в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Для підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів М. Мальковою створено і впроваджено курс “Взаємодія соціального педагога з підлітками девіантної поведінки”, та тренінг “Формування у майбутніх соціальних педагогів толерантного ставлення до девіантного підлітка як важкого партнера спілкування” [8]. Використання у

процесі професійної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери розроблених автором методичних матеріалів допоможе у формуванні їх практичної готовності до роботи з профілактики девіантної поведінки учнів.

М. Трухан визначено специфіку професійної конфліктологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи у середовищі загальноосвітніх навчальних закладів та розроблено структурну модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти [20, с. 11]. Вважаємо необхідним ознайомлення майбутніх фахівців соціальної сфери, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів у закладах освіти, з концептуальними ідеями автора, що сприятиме розвитку їх практичної та особистісної готовності до виконання професійної діяльності в означеному напрямі.

О. Наконечною розроблено модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з підлітками, що містить [11, с. 10]: нормативно-цільовий, змістовий, результативно-оцінний компоненти та початково-мотиваційний, змістовно-діяльнісний та інтегративний етапи формування готовності до здійснення відповідної професійної діяльності, а також навчально-методичне забезпечення формування зазначеного виду готовності. Серед інтерактивних методів автор пропонує такі: тренінг, фокус-група, рольові ігри, технологічний практикум тощо. До арт-терапевтичних технік віднесено такі: інсталяція, перформанс, колаж, імаготерапія, ізо- та казкотерапія, тілесно-орієнтована терапія, танцетерапія, музикотерапія. Поділяємо ідеї автора про необхідність використання в роботі соціальних педагогів арт-терапевтичних засобів як важливого джерела, що забезпечує підвищення їх професійної компетентності.

Як зазначає О. Чернишенко, організація соціокультурної діяльності є дієвим профілактичним засобом, що “сприяє попередженню соціальних негативів і спрямуванню життєдіяльності старшокласника на вивчення та дотримання соціальних норм” [21, с. 7]. Автором розроблено навчально-методичний комплекс “Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля”, а також уточнено сутність професійних функцій соціального педагога як організатора соціокультурної діяльності зі старшокласниками. Вважаємо необхідним використовувати елементи пропонованих автором ідей у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до здійснення профілактичної діяльності з учнями у сфері дозвілля із застосуванням засобів соціокультурної діяльності.

Одним із важливих напрямів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики дезадаптації учнів є забезпечення їх практичної готовності до її здійснення через організацію волонтерської роботи у ВНЗ. Аналіз досліджень З. Бондаренко показав, що автором розроблено модель організації волонтерської роботи у ВНЗ [2]. Основними компонентами змісту підготовки до волонтерської роботи виділено такі [2, с. 8]: цільовий, змістовий, процесуально-технологічний, рефлексивно-аналітичний, компонент супервізії, компонент моніторингу.

Враховуючи поширення кризових явищ у сучасному суспільстві, що зумовили появу великої кількості нових складних професійних завдань у фахівців соціальної сфери, що здійснюють профілактичну діяльність з дітьми та молоддю, особливого значення набуває підвищення їх професійної адаптивності у системі професійної освіти. Аналіз наукової літератури із зазначеної проблеми показав, що Г. Єфремовою обґрунтовано теоретичні основи розвитку професійної адаптивності соціальних педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти та розроблено спецкурс “Тренінг професійної адаптивності” [4].

На основі аналізу та узагальнення наукових праць з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів нами визначено її особливості, що наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів

Специфіка виділення особливостей	Особливості процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів
Особливості змісту превентивної професійної підготовки	<ul style="list-style-type: none"> – підготовка до захисту прав учнів на здорове, повноцінне життя; – підготовка до здійснення здоров’язбережувальної діяльності з учнями; – підготовка до профілактичної роботи на різних рівнях, залежно від включеності учнів у проблему.
Особливості підготовки суб’єктів соціально-педагогічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток професійно важливих якостей та особистісних характеристик майбутніх фахівців для роботи з вразливими контингентами (толерантності, стресостійкості, відповідальності, рефлексивності, потреби у самовдосконаленні тощо); – розвиток чинників формування превентивної педагогічної компетентності (когнітивно-педагогічний, конструктивно-виховний, комунікативний, організаційно-регулятивний, операційний).
Особливості підготовки до роботи з учнями	<ul style="list-style-type: none"> – оволодіння технологією діагностичної роботи соціального педагога з підлітками девіантної поведінки; – засвоєння особливостей профілактичної роботи з учнями різного віку.
Особливості професійної підготовки до профілактики у різних соціальних інституціях	<ul style="list-style-type: none"> – засвоєння інноваційних підходів, форм та методів профілактичної роботи у сімейному середовищі (родиноцентричного підходу в роботі соціальних працівників з сім’єю, профілактики соціального сирітства та соціальної занедбаності учнів тощо); – опанування методик та технологій превентивної роботи у закладах освіти та виховання (профілактика адикцій, конфліктної поведінки, агресії, шкільної дезадаптації тощо); – створення умов для професіоналізації майбутніх фахівців у спеціалізованих інституціях соціальної сфери, що здійснюють профілактичну діяльність з дітьми та молоддю в умовах територіальної громади.

Висновки. Отже, аналіз наукових досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців до профілактики дезадаптації учнів дав

зможу виокремити її суть та особливості. Суть професійної підготовки майбутніх фахівців до профілактики дезадаптації учнів полягає у створенні цілісної керованої системи професійної освіти майбутніх соціальних педагогів, що повинні здійснювати превентивну діяльність з учнями у загальноосвітніх закладах різних типів, та соціальних працівників, які покликані забезпечувати профілактику дезадаптації учнів у соціальних службах, спеціалізованих закладах системи охорони здоров'я, праці та соціальної політики і пенітенціарної системи за допомогою організації спеціально спроектованого, гуманістично спрямованого освітнього простору професійного становлення майбутніх фахівців соціального профілю, що поєднує можливості ВНЗ (навчальна, виховна, науково-дослідна підсистеми) та інших соціальних інституцій партнерської мережі у підготовці фахівців до комплексного вирішення проблеми профілактики дезадаптації учнів. Результатом професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (соціальних педагогів та соціальних працівників) є їх готовність до професійної профілактичної діяльності з дітьми та молоддю у різних соціальних інституціях, для досягнення якої потрібно реалізувати такі дидактичні умови: 1) створити гуманістично спрямоване освітнє середовище, що сприятиме формуванню загальної професійної компетентності майбутніх фахівців до профілактичної діяльності з учнями; 2) збільшити можливості для здійснення практичної підготовки майбутніх фахівців шляхом організації їх волонтерської діяльності у різних соціальних інституціях партнерської мережі; 3) підвищити особистісну готовність майбутніх фахівців до профілактичної діяльності з дітьми та молоддю через розвиток їх творчого потенціалу; 4) забезпечити розвиток спеціальних умінь та навичок до роботи з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях за допомогою створення середовища для професіоналізації під час практики та здійснення наукових досліджень. Особливостями професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів є такі: особливості змісту превентивної професійної підготовки залежно від рівня включеності учня у проблему; особливості підготовки суб'єктів соціально-педагогічної діяльності до профілактичної роботи з вразливим контингентом; особливості підготовки до профілактичної роботи з учнями різного віку; особливості підготовки до здійснення профілактики в різних соціальних інституціях.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів.

Список використаної літератури

1. Архипова С. П. Активні методи підготовки соціальних працівників до профілактики адиктивної поведінки молоді / С. П. Архипова // Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. – С. 5–9.

2. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / З. П. Бондаренко. – Київ, 2008. – 20 с.
3. Галатир І. А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з соціальними сиротами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. А. Галатир. – Київ, 2012. – 16 с.
4. Єфремова Г. Л. Розвиток професійної адаптивності соціальних педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. Л. Єфремова. – Полтава, 2014. – 20 с.
5. Козубовська І. В. Профілактика девіантної поведінки у професійній підготовці фахівців соціальної роботи / І. В. Козубовська, В. В. Сагарда, О. В. Дорогіна // Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. – С. 87–97.
6. Лукашевич М. П. Особистісно орієнтована підготовка соціальних працівників до профілактики адиктивної поведінки / М. П. Лукашевич // Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. – С. 122–123.
7. Майборода Г. Я. Підготовка студентів до застосування методів соціально-педагогічної діагностики в роботі з підлітками адиктивної поведінки / Г. Я. Майборода // Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. – С. 124–128.
8. Малькова М. О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / М. О. Малькова. – Луганськ, 2006 – 20 с.
9. Махоніна І. В. Формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / І. В. Махоніна. – Слов'янськ, 2013. – 20 с.
10. Міщик Л. І. Деякі аспекти професійної підготовки соціального педагога до профілактики соціального сирітства / Л. І. Міщик // Вісник Житомирського державного університету. – 2014. – Вип. 6 (78). – С. 74–78.
11. Наконечна О. В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з підлітками : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Наконечна. – Глухів, 2014. – 23 с.
12. Петрочко Ж. В. Теорія і практика соціально-педагогічного забезпечення прав дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Ж. В. Петрочко. – Київ, 2011. – 44 с.
13. Поліщук В. А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної роботи щодо вживання наркогенних засобів неповнолітніх / В. А. Поліщук // Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. – С. 184–191.
14. Приходько В. М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей : наук.-метод. посіб. / В. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2006. – 228 с.
15. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
16. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.

17. Сидорчук І. І. Основні тенденції підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики зловживання дітьми психоактивних речовин / І. І. Сидорчук // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 4. – С. 70–76.

18. Синюк Н. В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Синюк. – Хмельницький, 2014. – 20 с.

19. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / І. М. Трубавіна. – Луганськ, 2009. – 46 с.

20. Трухан М. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. А. Трухан. – Рівне, 2016. – 20 с.

21. Чернишенко О. І. Організаційно-методичні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціокультурної діяльності зі старшокласниками : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. І. Чернишенко. – Київ, 2013. – 22 с.

22. Шароватова О. П. Підготовка соціальних педагогів до гувернерської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. П. Шароватова. – Луганськ, 2010. – 20 с.

23. Шпальчак Л. Я. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до психолого-педагогічного супроводу дітей із дистантних сімей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. Я. Шпальчак. – Івано-Франківськ, 2016. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2017.

Костина В. В. Особенности профессиональной подготовки будущих социальных педагогов и социальных работников к профилактике дезадаптации учащихся

В статье проанализирован опыт организации процесса профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы к профилактике дезадаптации учащихся. Обобщение результатов научных исследований в области профессиональной подготовки будущих социальных педагогов и социальных работников к профилактической деятельности с учащимися в различных социальных институтах позволили определить ее сущность и особенности. Систематизировано научно-методическое обеспечение для организации процесса профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы к профилактике дезадаптации учащихся в условиях профессионально направленного образовательного пространства.

Ключевые слова: *социальный педагог, социальный работник, профилактика дезадаптации учащихся, особенности профессиональной подготовки.*

Kostina V. Specifics of Professional Training of Future Social Pedagogues and Social Workers for Prevention of Maladjustment of Pupils

The article analyzes the experience of the organization of the process of professional training of future specialists in the social sphere to prevent the maladjustment of pupils in various social institutions. Determined is the specificity of professional training of future social pedagogues (who should carry out preventive activities with pupils in general educational institutions of various types) and social workers (who should ensure the prevention of pupil maladjustment in social services, specialized institutions of the health care system, labor and social policy and the penitentiary system). The process of professional training of future specialists in the social sphere presupposes the organization of a specially designed, humanistically-oriented educational space that ensures their professional development, which combines the capabilities of the university (educational, instructional, research subsystems) and other social institutions of the partner network in training specialists for a comprehensive solution of the problem of prevention of maladjustment of pupils. The scientific and methodological support for the organization of the process of professional training of future spe-

cialists in the social sphere for the prevention of pupils' maladjustment in the conditions of a professionally-directed educational space has been systematized. On the basis of the analysis of the scientific literature, such features of professional training of future social pedagogues and social workers for the prevention of pupil maladjustment are determined: the specifics of the content of preventive professional training; specifics of training subjects of social and pedagogical activity for prevention; specifics of preparation for preventive work with pupils; specifics of preparation for the implementation of prevention in different social institutions.

Key words: *social pedagogue, social worker, prevention of pupil maladjustment, specifics of professional training.*